

0819

A MAGYAR HÍRLAP HÉTVÉGI MELLÉKLETE
2016. AUGUSZTUS 19.
SZERKESZTETTE: PETÁN PÉTER
MŰVÉSZETI VEZETŐ: SALÁT ZALÁN PÉTER

É r d e m i d é z é s

Ének a magyar szentekről
Náray György: *Lyra Coelestis (1695)* – Mentés Mihály

*Isten, hazánkért térdelünk elődbe.
Rút bűneinket jóságoddal földd be!
Szent magyaroknak tiszta lelkét nézzed,
Érdemét idézzed!*

*István királynak szíve gazdagságát,
Szent Imre herceg kemény tisztaságát,
László királynak vitéz lovagságát:
Ó, ha csak ezt látnád!*

*Szent Erzsébetből hős szeretet árad,
Margit imái vezekelve szállnak,
Minket hiába, Uram, ne sirasson
Áldott Boldogasszony!*

*Ránk, bűnösökre minden verés ránkfér,
De könyörögnek ők tépett hazánkért.
Hadd legyünk mink is tiszták, hősök, szentek:
Hazánkat így mentsd meg!*

Korona és áldás

Az idő gyors múlását – megannyi más tünet mellett – az is mutatja, hogy augusztus 20. már több mint huszonöt éve zavartalanul jelenti azt, amit évszázadokon keresztül jelentett: Szent István ünnepét. I. László király (1192-től maga is szent) 1083-ban, augusztus 20-án emeltette oltárra pápai engedéllyel az akkor negyvenöt éve halott uralkodó előd földi maradványait Székesfehérvárott, vagyis ezen a napon vált I. István Szent Istvánná. Mivel történelmi köztudatunk Istvánhoz köti államiségünk kezdeteit, első pillantásra meglepő lehet István kora előtt magyar államisággal számolni. Pedig kiváló 19–20. századi történelemszűzünk úgy használták az 1000 előtti magyar politikai szervezethez az állam fogalmát, hogy azzal nem kisebbítették István érdemeit, csak más megvilágításba helyezték.

Érdemes ebből a megközelítésből visszatérni kintünk korai múltunkra, mert ekképp régi értékeinkre is több fény vetül.

Állam. Elterjedt fogalom az országok intézményes szervezethez megjelenítendő. Szerepét jelzi, hogy akár belpolitikai, akár külpolitikai vonatkozásban beszélünk róla, a szóalkotásban is helyet kér. Az „államcimer”, „államérdek”, „államfő”, „állami gondozott”,

„államkassza”, „államosítás”, „kettős állampolgárság”, „Magyar Állami Operaház” (és a többi) kifejezések eltérő értékeket hordoznak, s különböző érzelmi reakciót váltanak ki belőlünk, de vitathatatlanul átszövik mindennapjainkat. Aligha gondolnánk mindebből, hogy „állam” szavunk igen fiatal. Megalkotása annak egyik jele, hogy a magyarul szólni kívánók e fontos közéleti kérdésben is le kívántak válni a magyar kultúrában az „apanyelv” szerepét betöltő latinról. Az „állam” szó ugyanis a latin „status” tükörfordítása. A „status” eredetileg a politikai szervezethez jelölő „res publica” állapotára utalt, és fokozatosan önállóosodott. A latin „status” szó a nyelvújítás időszakában érett meg arra, hogy magyar változata is születne. Először Barczafalvi Szabó Dávidnál tűnt fel 1786-ban mint „álladalom”; Fogarasi János 1836-ban vezette be az „állam” változatot.

Alkalmazható-e egy ennyire új jelölő olyan korok jelenségeire, amikor még nem létezett? Igen. Az emberi nyelvhasználat egyik sajátja, hogy utólagosan alkotott szavakkal fejez ki korábbi tudattartalmakat. Könnyű belátni, hogy az ókori ember nem tartotta magát ókorinak, mégis eligazodott a maga idejében;

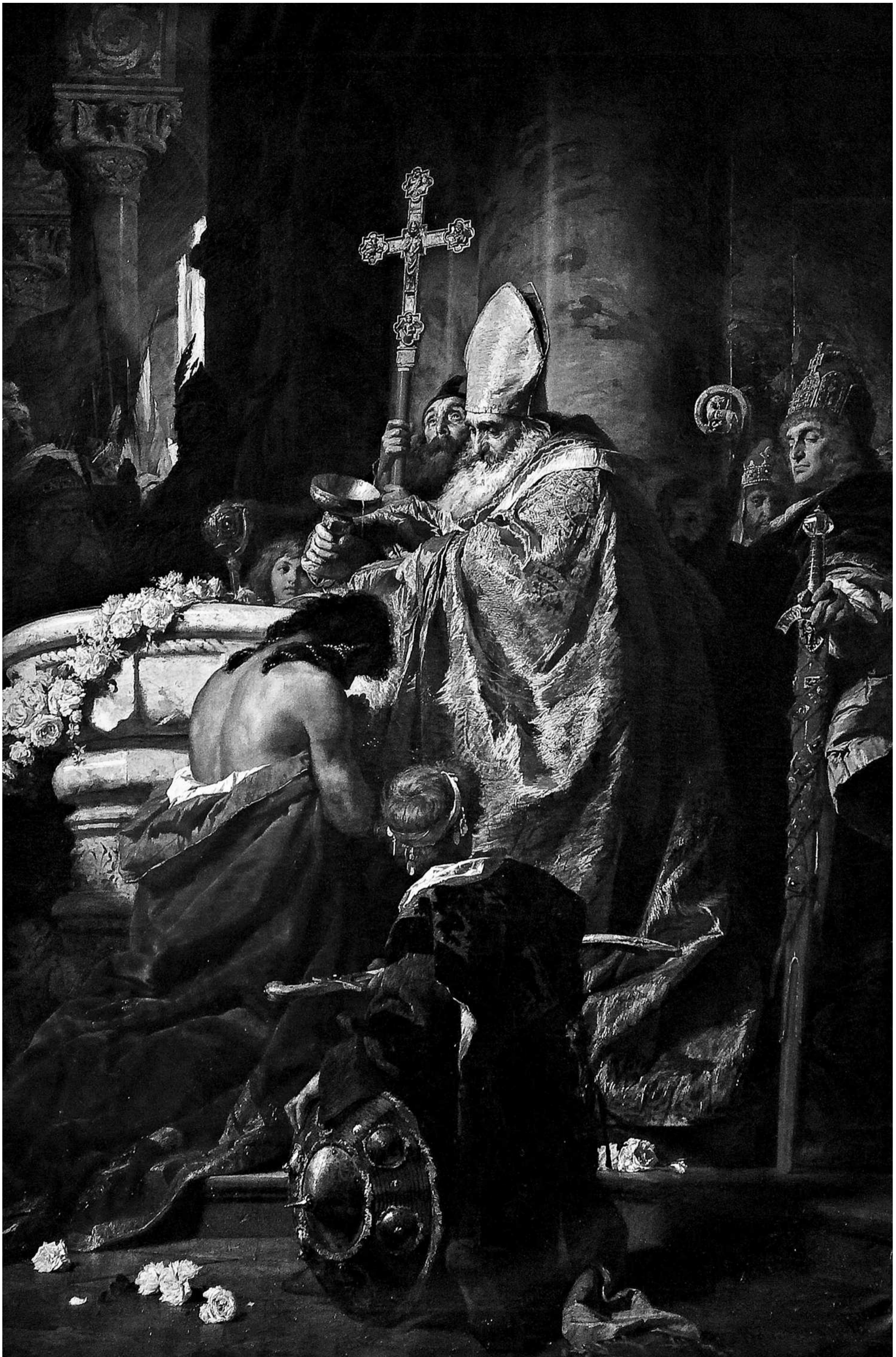
kevésbé ismert, hogy az Árpád-ház tagjai nem Árpádról nevezték el saját nemzetségüket, mert az „Árpád-ház” s vele az „Árpád-kor” fogalma a 18. század végén született praktikus történelmi szakkifejezés. Ilyen jelölő az „állam” is, amely több tudományág segítségével írható le. Az állam egy terület lakossága feletti intézményes, mástól független főhatalom; az emberi akaratszerveződésen alapuló legfontosabb társadalmi jelenség, amely politikai célok elérésére jött létre a hatalom központosítása és a kormányzati feladatok megosztása révén; első megjelenésében erősen katonai jellegű alakulat.

Már most mindezen kívánalmaknak megfelel az a politikai keret, amely a 9. század közepe óta fogja össze a magyarok életét. Létrejöttéről Béla király Névtelen Jegyzője, Anonymus közöl egy hihető változatot. „A hét fejedelmi személy, akiket a mai napig hétmagyarnak hívnak, nem tűrve tovább a hely szűkét, tanácsot tartott, hogy szülőföldjüket elhagyva olyan területet foglaljanak el, amelyet benépesíthetnek, s ehhez a fegyveres harctól se riadnak vissza. Választásuk Pannónia földjére esett, amelyről az a hír járta, hogy annak az Attila királynak a földje, akitől Ál-

mos fejedelem, Árpád apja származott. Akkor a hét fejedelmi személy közös és végérvényes döntésre jutott, miszerint a megkezdett utat csak úgy tudják véghezvinni, ha fejedelmet és parancsolót választanak... Akkor egyhangúan így szóltak Álmos fejedelemhez: »A mai naptól fogva téged választunk meg fejedelmünké és parancsolónkká. Ahová a sors elvezet téged, oda mi is követünk.« Akkor az említett férfiak megerősítették Álmos fejedelemnek tett esküjüket: pogány módra vérüket egy edénybe csorgatták.” Történt mindez Dentümgyerben; ez a térség egy fontos bizánci kútfőben „Etelköz” (folyóköz) néven fordul elő, és a Fekete- és az Azovi-tenger északi előterét jelenti a Dnyepertől haladva nyugat felé, amit a Kárpátok hegykoszorúja határol.

Különleges jelenség, hogy egy területen azért jöjjön létre egy állam, hogy egy másik területre költözzék. Márpedig Anonymus fenti indoklása az események időrendjétől kap megerősítést. Álmos 819–820 körül született, ilyenformán uralomra jutása a 9. század derekára tehető. És a harcoló magyarok már 862-ben feldűnnek Nyugat-Európában.

folytatása a III. oldalon

Benczúr Gyula: Vajk megkeresztelése – Vajk-Istvánt a püspöki ornátusba öltözött Szent Adalbert kereszteli meg
REPRODUKCIÓ: HEGEDŰS RÓBERT

„És mert minden nép saját törvényeit használja, ezért mi is, Isten akaratából kormányozván államunkat, a régi és új császárokat utánozván, törvényben testet öltött gondoskodás eredményeképpen előírtuk népünknek, miként éljenek tisztességes és háborítatlan életet.”

Korona és áldás

folytatás az I. oldalról

Új külpolitikai irányra lehet ebből következni, már csak azért is, mert egyre sűrűsödtek a magyar katonai jelenlét ma ismert nyomai. Bécs alatt hadakoznak 881-ben, míg a 890-es évek folyamán hol a Keleti Frank Birodalom oldalán, hol ellene küzdenek, 899–900 között pedig ötezer főnyi magyar sereg teljesíti észak-itáliai „kiküldetését”. A folytatódó támadásoknak birodalmi hadjárattal akarnak véget vetni 907-ben keleti frank részről. Rajta is vesztenek, mert a pozsonyi csata a korai magyar hadtörténet legfényesebb győzelmét hozta, amely végső soron szentesítette a Kárpát-medence magyar birtokba vételét.

A 862 és 907 közötti évekből csak egy-egy pillanatfelvétel jutott korunkra, de ezek a harcok résztvevőire szorítkoznak, így a társadalom békés többségének betelepődése rejtve marad előlünk. Valószínűnek tűnik az a vélemény, amely a magyar honfoglalást egy, a 9. század közepén kezdődő folyamatként látja. Ehhez annyi kívánczik, hogy a Kárpát-medence tervszerű megszállása Álmos és Árpád együttes érdeme, hiszen az apa és a fiú közötti hatalomváltás a Kárpátokon belül ment végbe.

Királyság előtti államunk korabeli nevét nem ismerjük. Utólagos elnevezéséhez két, egymást erősítő forrás nyújt segítséget. Árpádot egyszer „megas arkhon” címmel említik Bizáncban, dédunokáját, Gézá néhány évtizedre rá egy térítő érsek „senior magnus” méltósággal illeti. Minthogy a görög „megas arkhon” és a latin „senior magnus” egyaránt nagyfejedelmet jelent, nem túlzunk, hogyha az országot Magyar Nagyfejedelemségként tartjuk számon. Egy osztrák akadémikus értékelése szerint a hunoké és az avaroké után a magyaroké volt a harmadik „steppebirodalom”, amely a népvándorláskori Közép-Európában az államiság nem római eredetű alternatíváját képviselte.

E tudósi vélemény tükrében István életműve a steppebirodalmi modell római típusú politikai berendezkedésre történt váltá-

sát jelenti. A rómaiság itt természetesen azt az Európa-szerzte bevett kormányzati gyakorlatot jelenti, amelyet a kereszténnyé lett Római Birodalom hagyott örökül a kora középkori Európára. Mert amíg a rómaiság a birodalom keleti felén – Bizánc révén – 1453-ig élt tovább, addig Nyugat-Európában 476-tól kezdve csak követendő mércét, viszonyítási alapot adott: akár az Örök Város vallási főszerepét, akár az utódállamok területi alapú berendezkedését (a frank, majd a német császárszémét) tekintve.

Mi szükség lehetett az első ezredfordulón a magyar steppebirodalom római jellegű állammá változtatására? Nemzedékek hosszú sora gondolkodik ezen a kérdésen. Talán nem jár messze az igazságtól az a válasz, amely belpolitikai és külpolitikai okok együttesével magyarázza István keresztény államújraalapítását.

A külpolitikai okokból az európai környezet kényszerítése emelhető ki. A támadó hadjáratok sorát 955 (illetve 970) után nem lehetett folytatni. Ráadásul Bizánc mellett 962-ben egy új császárság született nyugaton, a Német-Római Birodalom. Amikor annak második uralkodója egy bizánci hercegnőt kapott feleségül, a dinasztikus diplomácia még világosabbá tette, hogy nem célszerű két birodalommal szemben is ellenségesen viselkedni. A dinasztikus szál vezet át a sorsdöntő fordulat belpolitikai okaihoz.

A 10. század második felétől kezdve figyelhető meg az Árpád-ház legifjabb ágának hatalomkiszajátítása. Géza ennek megerősítést adott azzal, hogy szövetséget kötött a Német-Római Birodalommal, sőt 995-re fiának a császár rokonát, Gizellát szerezte meg nőül. Személye annak biztosítékául rendeltetett, hogy csak István vonalán folytatódhat a magyar állam irányítása. Ez ellen lépett fel 997-ben Tar Szerind fia, Koppány. Az a tény, hogy a főhatalomra tört, és Géza özvegyét egy ősi steppei szokás szerint akarta nőül venni, arra mu-

tat, hogy Koppány Árpád egyik idősebb fiától származott. Koppány és István összecsapása tehát nem országos belháború, hanem a dinasztia pogány és keresztény ága közötti leszámolás volt: csak a családi küzdelem kimenetele vált országos, sőt egyetemes történeti jelentőségűvé.

Mi lett volna, ha Koppány győz? Ez a kérdés történelmietlen, de attól még szeretjük feltenni. Végső válasz nincs rá. Koppánynak mindenképpen súlyos külpolitikai válsággal kellett volna szembenéznie, de a történelem Istvánnak adott bizonyítási lehetőséget. Ő pedig élt vele. Elismertségének leglátványosabb bizonyítéka az államformaváltás sikere lett.

„Az említett császár [III. Ottó] kegyéből és biztatására Henrik bajor herceg sógora, a saját országában püspöki székeket létesítő Vajk koronát és áldást kapott.” Thietmar merseburgi püspök Istvánt pogány nevével nevezte, amikor egyházszerzői eredményeit ismerte el. Nem ez volt a kortárs főpap egyetlen furcsa fordulata, ugyanis valamiért nem akaródzott neki leírni azt, hogy a pápa küldte Istvánnak a királyi koronát. Ez azért is különös, mert II. Szilveszter és III. Ottó idején a pápa és a császár között teljes egyetértés honolt. Minden hiányossága dacára a Szent István-i államalapítás kulcsmondatát hagyta ránk a német püspök. Bizonyítékát annak, hogy Vajk-István nagyfejedelmeként is független uralkodó volt, máskülönben nem lett volna joga országában egyházmegyéket alapítani; ezen túlmenően királysága a pápa és a császár együttes elismerésével jött létre. Az önálló Magyar Nagyfejedelemség történelme 1000-ben véget ért. Helyébe az önálló Magyar Királyság lépett.

Az államformaváltás nem szorítkozott a külsőségekre, hanem mélyreható, gyökeres tartalmi átalakítást hozott. A nagyfejedelemség egyetlen tisztsége sem kapott helyet a királyságban. Új méltóságok, új intézmények születtek. Istvántól ered a megyerendszer, a területi alapú világi közigazgatás kiépítése. Ő

vezette be a törvénykezést Magyarországon. Első törvénykönyve előszavában az uralkodói önállóság és a római államhagyatékra való hivatkozás feltűnően öntudatos szavakkal forrt egybe. „És mert minden nép a saját törvényeit használja, ezért mi is, Isten akaratából kormányozván államunkat, a régi és új császárokat utánozván, törvényben testet öltött gondoskodás eredményeképpen előírtuk népünknek, miként éljenek tisztességes és háborítatlan életet.”

István volt – legalább értelmi – szerzője az első magyar államelméleti műnek, a fiához írott Intelmeknek. Annak egy igen fontos helyén újra felöltik a római példa. „A vendég és jövevény férfiakban olyan nagy haszon rejlik, hogy méltán lehet számon tartani a Királyi méltóság hatodik helyén. Elsősorban emiatt nőtt nagyra a Római Birodalom, és emelkedtek magasra, lettek dicsővé a római Királyok, mert különféle területekről sok nemes és bölcs személyiség özönlött oda... Ahogy ugyanis a vendégek a világ különféle részeiből és tartományaikból érkeznek, úgy hoznak magukkal különféle nyelveket és szokásokat, valamint különféle tanító írásokat és fegyvereket. Ezek az összes Királyságnak dízére válnak, és nagyszerűvé teszik az Udvart, és elrettentik a kihívóan fellépő külföldieket. Az egy nyelvű és csak egyetlen szokásmódra épülő Királyság ugyanis gyenge és törékeny.”

Látszik ebből, hogy a szövegösszefüggéséből kiragadott „egy nyelvű és egy szokású ország” fordítás félrevezető, hiszen István nem az államterület öncélú feltöltését irányozta elő mindenféle jövevényel, hanem a hatalomgyakorló központ látta szívesen az értékes tudással érkezőket, akik immár új hazájuk műveltségét gyarapították. Ha úgy tetszik, ezzel az állami indíttatású patriotizmus minőségelvű programját hirdette meg István.

SZABADOS GYÖRGY
történész

Vajk – István nagyfejedelmeként is független uralkodó volt, különben nem lett volna joga országában egyházmegyéket alapítani; ezen túlmenően királysága a pápa és a császár együttes elismerésével jött létre. Az önálló Magyar Nagyfejedelemség történelme 1000-ben véget ért.

Képirás (17.)

II. Henrik herceg leánya, Gizella, Passau szülötte a térítés nagy munkájában is odaadó partnere volt első királyunknak

Ünnepeljük a nőt

„Benczúr Gyula képe ragyogó színekben örökíti meg azt a történelmi tévedést, amint Adalbert püspök az ifjú Vajkot – a passaii egyház védőszentjéről – Istvánnak kereszteli; hiszen Szent István szülei, Géza és Sarolta 974 táján vették föl a keresztiséget, István tehát már kereszténynek született (977 táján). Adalbert püspök pedig csak 993-ban járt először Magyarországon” – írta hetvenkét esztendeje a Magyar Nők Lapja című kiadvány 1944. augusztus 20-án megjelent számában Tamás Tihamér. A lap ugyanis – amely jogfolytonossági szempontból nem elődje a ma ugyanezzel a névvel, ám a Magyar előtagjától megfosztva, lecsupaszítva megjelenő periodikának – Szent István király feleségét, Gizellát emelte aznap, sorrendben hatodik évfolyamában, a huszonnégyes számának címlapjára. Gizella királyné emléke előtt tisztelgett hát a vezércikk szerzője, Tamás Tihamér is, amikor úgy fogalmazott: „Valószínűleg a prágai püspök örök érdeme azonban

az, hogy Géza vezér figyelmét a bajor udvarra felhívta, nemcsak a keresztény hit terjesztése érdekében, de István nősülésével kapcsolatban is. És már 995-ben fényes kísérettel Bajorországba megy István, hogy nejeül hozza haza II. Henrik herceg leányát, Gizellát, Passau szülöttét, aki a térítés nagy munkájában olyan odaadó munkatársa volt első királyunknak.” A havonta háromszor megjelenő Magyar Nők Lapja szerkesztője ebben az időszakban Papp Jenő (1891–1967), a kor neves írója, újságírója volt, a szerkesztőség a Ferenciek terén működött, a hetes szám alatt, második emelet, hatos ajtó. Az előfizetési díj itthon egy évre negyvennyolc pengőt tett ki, de külföldön – a postaköltségek miatt – drágábban adták a lapot. „Németországban, Svájcban és Olaszországban: egész évre 60 pengő, fél évre 30 pengő, negyed évre 15 pengő.” A budapesti szerkesztőség mellett fiók-kiadóhivatalok működtek Kolozsváron, Miskolcon, Szegeden és Újvidéken.

Ezzel a címmel egyébként több hosszabb-rövidebb életű lapalapítási próbálkozást is jegyez sajtótörténetünk, az elsőt a kiegyezés után – akkor is a Magyar előtag nélkül –, 1871-ből, amelynek szerkesztője Egloffstein Amália volt. Őt a következő évben Bécsbe hívták egy női szervezet vezetőjének, s távozásával a lap is megszűnt. A harmincas évek végén indult, nevében a Magyar előtagot is büszkén hirdető periodika elsősorban divattal, kézimunkával, háztartással foglalkozott, de jelentős szépirodalmi rovatot is működtetett, s habár nem politizált, a társadalmi kérdésekre is nyitott volt. Így történhetett meg, hogy éppen a lap arculatából adódóan Szent István napján is a mellette álló nőt ünnepelte. S hetvenkét esztendő távlatából immár nyugodtan kimondhatjuk, hogy tette ezt teljes joggal. S ha a hatása alatt ma holnap mi is egy kicsit Gizella királynéra is gondolunk, ezzel az ő emléke előtt is tisztelgünk. Hiszen igazán megérdemli! (SZPA)

0 8 1 9

A MAGYAR HÍRLAP HÉTVÉGI MELLÉKLETE